

DÖRGŐ TIBOR

Reviczky Gyula Jób-drámája

„...ma a bűn a törvény.”

Albert Camus

Született 1960-ban Budapesten. Az ELTE doktórandsza.

Az emberi szenvedés misztériumát szenvedélyesen megérteni vágyó Jób alakja írók, művészek gyakori témája. A „szenedő igaz” megrázó története Reviczky Gyulát is élénken foglalkoztatta. A hánnyatott sorsú költő számos versében, tanulmányában említi őt, lírai énje gyakran Jób szerepében fejeződik ki. Ötfelvonásos Jób-drámája azonban mindmáig kevés figyelmet keltett, *A magyar irodalom történetében* (1965) sem említik meg. Reviczky a köztudatban — ahogy Kosztolányi Dezső és Vas István is láttatja — elsősorban a finom hangulatok költőjeként él.

A dráma kedvezőtlen utóélete jelentős mértékben arra vezethető vissza, hogy a pályázatra írt mű nem nyerte el az Akadémia Teleki-díját 1878-ban. A kortárs tragikum-vita egyik résztvevőjének, a saját elméletére kényes Beöthy Zsoltnak lesújtó bírálatát Reviczky nagyon a szívére vette, csalódottan tette félre alkotását, melytől karrierjének megalapozását remélte. Az utókor hálásabbnak bizonyult: 1944-ben Paku Imre adta ki, 1969-ben Németh G. Béla rendezte sajtó alá „a sok szép részletet tartalmazó” drámát.

Reviczky a *Jobáb házában* címet adta tragédiájának. A névmódosítással jelezte, nem pontosan követi a bibliai történet: a szereplők körét bővítette, cselekményt szőtt, a műfaj is változtatásra utal. Reviczky felismerte Jób könyvének lényegi kérdését: „Ha az igazaknak szenvedniük kell a földön, a gonoszoknak pedig jó sorsuk van, hol van akkor hely Isten igazságosságának érvényesülésére?” — s ebből merítette művének alapszituációját. Akárcsak a bibliai szöveg, Reviczky sem Istentől származtatja a rosszat. Az előbbiben a Sátán kap teret, az utóbbiban — a drámaíró leleményeként — Jób legidősebb fia, Jábesz a rossz.

Jobáb már a mű elején elmondja három barátjának, hogy *Irigykedés, perpatvar házi békém / Feldúlja; feleségem nyelves asszony, / S Jábesz makacs, vad és erőszakos*. Egy jeleneten keresztül láthatjuk Jobáb igazságos, sőt nagylelkű bíráskodását (Jób 29,7-17), Dinát, a megesezt lányt házába fogadja. Jábesz nem bírja elviselni apja irányítását, a rászorulóknak juttatott adományokat örökrésze meglopásának érzi. Rablókkal szövetkezik (Dinát is kiszolgáltatja nekik), hogy apját anyagi romlással keserítse, s megöljék gyermekeit, majd ő szór Jobáb ágyába mérgezett tüskéket, melyek visszataszító betegségét okozzák. Az elvetemült fiúnál irgalmasabbnak bi-

zonyuló rablóvezér szabadon engedi Dinát, azonban a dráma tragikus végkifejlethez ér: a lány felfedi Jábesz gonoszságát, aki ezért leszúrja. Jobáb kedvenc lányának életben maradt vőlegénye, Ráfael erre végez Jábesszel. Jobáb összeroppanva már-már hűtlenné válik Istenhez, de megnyilatkozik az Úr, és szózatára Jobáb megbékélve hal meg. A rossz elbukott, az igazság napfényre került, Jobáb megnyugodott Isten akaratában.

A *Jobáb házában* erősen filozofikus jellegű alkotás; a bibliai szöveghez híven — gyakran azt idézve — a szereplők gondolataira irányul a figyelem. A tragikus eseménykort elindító Jábesz alapvető tette a „metafizikai lázadás”, amelyet Albert Camus elemzett A *lázkodó ember* című művében. A lázadás kezdetben — Camus szerint — még pozitív. Kitörés az elviselhetetlennek érzett helyzetből az igazság nevében. A megalázottság elvetése, az öntudat ébredése. Azonosulás a jóval, mely egységet teremt az emberek között: „Lázadok, tehát vagyunk”. A lázadás kezdeti mozzanata után azonban feltárul a szabad döntés felelősségteljes kényszere. Amennyiben a lázadás sodrában az ember elveszíti a lelkiismeret korlátját, a lázadás pusztítóvá válik. A halál és a szenvedés ellen lázadó így megtagadhatja a fennálló erkölcsi törvényeket, a világot fenntartó Istent. Mivel hiába keresett igazságot, új rendet akar teremteni: „Kétségbeesett erőfeszítés kezdődik ekkor, hogy akár bűn árán is, de megteremtődjön az emberek birodalma. Ez rettenetes következményekkel jár majd...”

Jábesz apja által elnyomottnak érzi magát — lázad. Először kikitatja Istent az erkölcsi világrendből, tagadja gondviselő hatalmát. *Nincs a földre gondja!* — állítja. Érvelését a földi igazságszolgáltatás hiányára alapozza: *Az vénségére hal meg pompa közt, / Bár ronda vérű volt, lopott, zsarolt; / Ez nyomorultan döglök meg s szegényen, / Pedig talán mindig imádkozott* (vö. Jób 21,26 stb.). Ezután kezdetét veszi a pusztító folyamat, a rosszindulat kiáradása: *Mi vágyaimban él és működik, / Véghezviszem, és gyáva nem leszek!* A lázadó új rendet teremt, törvényei már embertelenek, a gyilkosság is jogossá válik: *A természetben is csak az erő / Uralkodik, az erkölcs semmi sem. / Erőt! Erőt! A tigris is kegyetlen.* (Jábesz felfogása Hebbel drámájában, a szintén bibliai tárgyú *Judit*ban szereplő Holofernesével rokon.) Úgy tűnik, akarata mindenben érvényesül, de fékevesztett útján egyedül marad, már a rablóvezér, a gonoszság tipikus képviselője sem követi, s annak jótette (nem öli meg Dinát) okozza áttételesen Jábesz bukását. Világfelfogásának Reviczky azáltal is hangsúlyt ad, hogy a fiú haldokolva is hű marad hozzá: „Semmit se bánok meg” — mondja. Mindennek ellenére Jábesz többször is ellenszenves megvilágításba kerül (öntudatos-sága modortalanságba csap át, kicsinyesen anyagi, stb.).

A címszereplő Jobáb alakja nagyjából híven tükrözi Jób életfelfogását. Megismerjük hétköznapi örömeit, kedvteléseit, nemes gondolkodását, így szenvedését még jobban átérzhetjük. Az

anyagi veszteségeket erős lélekkel viseli el, de lánya halála megtöri. Kihívó szavakkal követel számadást Istentől. A betegség hatására egyre gyengül, egyre elkeseredettebb, a sírba vágyik. Előbb még izgatja a halál utáni sors, később már a megsemmisülést kívánja. Reviczky Jóbja kevésbé fegyelmezett bölcselő, de csapongó, zaklatott eszméivel maga sem azonosul teljesen: *A fájdalomnak gondolatja nincs. / Belőlem most a kín s nyomor beszél. Az emberek világa szinte megszűnik a számára: A földre semmi gondom énnekem, / Míg Isten meg nem mondja, mért ilyen!* Reviczky végül a Biblia szövegén túllépve Jobáb szájába adja az Istennel való nyílt szakítás, sőt a Sátánhoz fordulás szavait. Paradox módon vitája során Jobáb itt jut legközelebb Istenhez, azonosul vele. Úgy látja, Isten épp olyan, mint ő: óbégató, gyöngé, szegény, bolond: *Isten, Isten: mást nem érdemelsz, / Csak, hogy mint engem kinevessenek!* (Az olvasóban itt felsejlik Jézus Krisztusnak a megaláztatást is vállaló áldozathozatala, ami rokon a Jób mint „Isten szolgája” előképpel.) Ezen a lélektanilag indokolt helyen szólal meg az Úr! Miként a Bibliában Jób, Jobáb is megnyugszik az isteni világregend emberi értelmet meghaladó igazában: *Fegyvert az állatoknak ki adott, / S az emberek szívébe bölcsességet?... / A természet nyelvén ki tud beszélni, / Hogy a maga dolgát minden megértse? / Ki tudja, hogy a rossz azért a legjobb, / Mert legszükségesebb? (...) Fogadj magadhoz! Hadd ismerjelek meg. (...) Te vigasztaltál meg, szólván velem.*

Reviczkyknél a *nagyon rossz*, hogy a maga valóságában szemlélhessük, a *nagyon jót* is elpusztítja. Jobáb legkedvesebb lánya, Jemima megrabolt apját vigasztalja: *Kincs kell az embereknek és nagyon, / Nekünk csak annyi, hogy szeressük egymást.* A nászéjszakáját már nem érthette meg. Összeéve, haldokolva is jó marad, pedig kétségbeeső apja megtagadja, csak „magára figyel”: *Ki mondta, hogy apád vagyok?... Nem én! / Nem ismerlek! Jemima a leányom!*

Jemima méltó társa Ráfael. Szereti kedvesét, karjaiban menti ki az égő házból, de életben már nem tudja tartani. Az undort keltő, bűzlő Jobábot egyedül ő nem hagyja el, karjával támogatja. Az ő számára marad nyitva a jövő.

Rosszak és jók harca, újromantika... Lemosolygás helyett inkább az értékeit keressük Reviczky Gyula drámájának, amely Bori Imre szerint „lényegében az első szimbolista drámaszövege a magyar irodalomnak”. A *Jobáb házában* nem kellemes olvasmány. Tehetséges fiatalember — saját szavaival élve — „lázban írt” alkotása; a korlátjait vesztett lázadás tragédiába torkolló ábrázolása egyetemes, bibliai téma egyéni feldolgozásával. Abban a 19. században, amelyet Camus a lázadás századának nevezett.